

Milán Syruček

Tajná zbraň na Ussuri

ZÁHADY SOVĚTSKO-ČÍNSKÉHO KONFLIKTU
Z BŘEZNA 1969

Tajná zbraň na Ussuri

ZÁHADY SOVĚTSKO-ČÍNSKÉHO
KONFLIKTU Z BŘEZNA 1969

PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST
NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Jestliže byla analýza Nixonovy vlády správná, schylovalo se k velké mezinárodní krizi, přestože si to většina světa neuvědomovala... Uplatnění Brežněvovy doktríny na Čínu by znamenalo, že se Moskva pokusí dostat pekingskou vládu do stejné podřízeného postavení jako o rok předtím v Československu... Proto učinil Nixon snad nejodvážnější krok svého prezidentství, varoval Sovětský svaz, že jestliže napadne Čínu, Spojené státy nezůstanou lhostejné.

Henry Kissinger, Umění diplomacie

Asi bych měl předeslat, že jsem o tomto tématu přemýšlel již několik let. Nemohl jsem však o konfliktu na řece Ussuri psát, protože jej stále halila nejen dálnévýchodní mlha, ale především ta politická, zapečetěné archivy a uzamčená ústa přímých účastníků, kteří by se sice rádi vypovídali ze všech těch hrůz a napětí, ale nesměli. Archivy se začaly poodkrývat od roku 2004, kdy už byla hotová rusko-čínská smlouva o konečné dohodě, jak přesně bude probíhat mezi oběma mocnostmi hraniční čára. Plně se otevřely, alespoň z našeho pohledu, na jaře 2009, kdy uplynulo právě čtyřicet let od vyvrcholení tehdejšího pohraničního konfliktu.

Je pozoruhodné, že tato událost prošla poměrně bez větší pozornosti ve světě. Pravda, i v Rusku se jí věnovaly především regionální sdělovací prostředky, ty ústřední dbaly pokynu Kremlu, že není třeba rozdmýchávat bývalé spory, když nyní panuje politika usmíření a spolupráce. To je pochopitelné, ale historici mají nejen právo, dokonce povinnost vracet se k minulosti, zejména ke sporným událostem, bílým místům. Cestu k nim mi kromě dostupných prostředků pomohl najít například V. I. Kolesnikov, místopředseda bezpečnostního výboru ruské dumy (parlamentu). Fotografie z archivu ministerstva vnitra nám dodala agentura RIANOVOSTI, která obdržela právo s nimi disponovat. Přepis čínských názvů z ruštiny do češtiny mi prověřil Ivo Vasiljev. S odbornou korekturou správného překladu ruského vojenského názvosloví mi pomohl velitel pražské posádky plk. gšt. Ing. Pavel Kantor a další pracovníci.

Milan Syruček

Tajná zbraň na Ussuri

**ZÁHADY SOVĚTSKO-ČÍNSKÉHO
KONFLIKTU Z BŘEZNA 1969**

Copyright © Milan Syruček, 2010

RMK ČR E 17663

ISSN 1802-6915

ISBN 978-80-7250-482-4 (PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST)

ISBN 978-80-7425-023-1 (NAKLADATELSTVÍ EPOCHA)

Co se vlastně stalo na Ussuri v březnu 1969?

Je skutečně pravdou, že tehdy na sovětské území vtrhlo padesát tisíc čínských vojáků, kteří sebrali ruské obyvatele a hnali je před sebou jako živý štít? V tom se však prý po obou bočích pochodujících vojáků objevila sovětská obrněná vozidla, která za sebou táhla kabely. Když čínští vojáci dosáhli úrovně vozidel, začali se doslova vypařovat. Prý to bylo v důsledku laserových paprsků.

Jejich vojenské použití není nic nemožného. S účinky laserových zbraní se například setkali britští lékaři, když ošetřovali Íránce postižené ve válce s Irákem. Takto zasažených vojáků byly asi čtyři tisíce. Část z nich přijali na léčení v Británii, protože právě britské firmy dodávaly Iráku chemické zbraně. Lékaři zjistili, že jejich poranění nebyla způsobena chemickými zbraněmi, ale laserem. Oslepil jim oči, ale nevypařil je. Britští vědci upřesnili, že irácké lasery byly typu Nd YAG – aktivní látkou byl plyn neodým. Takový laser vyzařuje na vlnové délce infračerveného záření, které je pro člověka neviditelné. Inspektoři OSN, kteří později v Iráku pátrali po zbraních hromadného ničení, poznamenali, že Irák disponuje kompletním sortimentem vojenských laserů, ale nevzbudilo to pozornost – lasery oslepují, nezabíjejí však a slepý voják není podle statistiky mrtvý voják. V oné verzi o použití laseru Sověty na Ussuri se dokonce tvrdilo, že v tom okamžiku byl v celém SSSR vypnut elektrický proud, aby ho bylo dost pro bojové použití laserových paprsků.

Připomeňme si však některá základní fakta. Laser (z anglického Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation neboli zesilování světla stimulovanou emisí záření) poprvé prakticky předvedl v USA Theodore H. Maiman. Předchůdce laseru – maser – byl sice poprvé předveden už v roce 1953, ale nebyl schopný fungovat nepřetržitě. Nezávisle na Maimanovi pracovali sovětští fyzici Nikolaj Basov a Alexandr Prochorov na problému kvantového oscilátoru a vyřešili problém nepřetržitého záření. V roce 1964 dostali společně s Charlesem Townesem Nobelovu cenu za fyziku právě za tento zásadní výzkum. Jenže od něj je cesta k praktickému použití daleká. Jeho nasazení zvláště v takovém rozsahu, jaký by bylo zapotřebí při konfliktu na Ussuri o pět let později, bylo zcela vyloučeno. Nehledě na to, že laser sice řeže, vrtá, výborně se osvědčuje jak v medicíně, tak v průmyslu, ale nevypaňuje vše živé a neživé. A navíc: Proč by jela vozidla s laserovými zbraněmi po obou stranách? Laser přece nepotřebuje mít nějaký vysílač a přijímač, nanejvýš doprovodná vozidla s posádkou a dalším zařízením.

Nejpodstatnější rozpor spočívá v tom, že kdyby na cizí území napochodovalo padesát tisíc vojáků, musela by z toho být válka jako řemen. V případě obou velmocí dokonce možná s použitím jaderných zbraní. Přesto obě strany neustále hovořily o „konfliktu“, nikoliv o válce. Konfliktem se rozuměla skutečnost, že bojovali jen pohraničníci, tedy příslušníci útvarů ministerstva vnitra (MVD), nikoliv jednotky řádné armády. Pohraničníci nebyli vyzbrojeni těžkou technikou, měli k dispozici jen lehké pěchotní zbraně, byť druhý sled na hranicích vytvářela armáda, která takovou technikou disponovala. Přesto odkážme tuto domněnku do říše fantazie.

Jiná verze hovořila o tom, že se Číňané opevnili na jednom z kopců, který však do rána zmizel i s vojáky. Jedni to vysvětlovali použitím jaderné nálože, druzí zmizení připisovali palivo-vzdušné bombě. Ta dosahuje při výbuchu značného žáru. Protože mnohé kopce v této oblasti jsou jen ledová jád-

ra, tzv. bulguňachy, pokrytá úzkou vrstvou půdy, žár led roztavil a kopec zmizel i se vším živým, co se nacházelo na jeho povrchu.

Palivo-vzdušné bomby nejsou fantazií. Byly vyvinuty už během druhé světové války Němci, kteří byli připraveni je použít, ale už to nestačili. Nezávisle na nich je vyvíjely i jiné státy, především Američané (zkratka FAE) a Sověti (ODAB – objemno-dětonirujuščaja aviacionnaja bomba neboli objemově detonující letecká bomba). Nazývají se podle své výbušniny, kterou tvoří směs paliva a vzduchu. Palivem je ethylen oxid nebo propylen oxid, uložený v kontejneru. První nálož se kontejner otevře a vytvoří se oblak směsi paliva a atmosférického vzduchu, který obtéká vše, co mu stojí v cestě. Dokáže proniknout i do objektů, jeskyní, vozidel a nitra lidí. Druhá nálož, která vybuchne po dvou vteřinách, směs zapálí, a tím se vytvoří obrovská tlaková vlna a žár. Je desetkrát až dvacetkrát ničivější než klasická bomba, v podstatě se účinkem rovná malé jaderné náloži.

Za tlakovou vlnou se vytvoří vakuum, které u lidí ničí plíce. Pokud palivo nedetonuje, ale jen hoří, působí tato bomba jako napalmová. Navíc je vysoce toxická, u lidí zasahuje vnitřní orgány; kromě poškození plic může zranit ušní bubínky; vede k oslepnutí.

Ke klasickým palivo-vzdušným výbušninám sovětsí vědci vyvinuli dva typy s „vylepšeným výbuchem“. V prvním případě se jedná o kontejner naplněný zápalným hliníkem a nitrocelulózou, ve druhém je „kašovitá“ výbušnina tvořena tekutou a pevnou směsí. Náplně mohou být různé; většinou se jednalo o organokovové složky zápalných hmot, směsi bílého fosforu s alkalickými kovy, aerosoly pro „kašovité“ náplně. Ani Američané nezháleli a svou novou verzi testovali v roce 1994, poté, kdy Rusové vyzkoušeli svou. Ta poslední nese označení ODAB-500PM. Bomba je vybavena padákem, který ji stabilizuje, sníží se tak výška dopadu a zvýší účinnost výbuchu.

Američané své palivo-vzdušné bomby použili několikrát. Poprvé ve Vietnamu. Jednalo se o bomby BLU-76/B o váze 1180 kg s účinkem odpovídajícím 9 tunám TNT a bomby BLU-82, kterým se přezdívalo „sekačky sedmikrásek“ – Daisy Cutter, protože ničily veškerou vegetaci. V operaci „Pouštní bouře“ proti Iráku v roce 1991 už použili bomby druhé generace. Rusové je nasadili poprvé údajně proti Číně v roce 1969, poté, už prokazatelně, v Afghánistánu a ve válce proti Čečencům. V ruské verzi existují nejen palivo-vzdušné bomby, ale i hlavice k protitankovým raketám, řízeným a neřízeným leteckým raketám, raketometným a plamenometným systémům apod. Ruská bomba byla předvedena na pařížské výstavě v roce 1993 a exportní společnosti ji nabízejí pro vývoz.

Ničivý účinek může vyvolat i směrovaný ultrazvuk, akustické vlnění o nízké frekvenci. Také v tom měli prvenství Němci. Když sílila anglo-americká letecká ofenziva, v zoufalé snaze snížit její ničivý úder vyvinuli v laboratoři dr. Zippermeyera (tento Rakušan realizoval pro luftwaffe mnohé zdánlivě bláznivé nápady) tzv. zvukové dělo (Schallkanone). Ve zvláštně tvarované komoře se spaloval metan se vzduchem a výsledné vlnění se usměrňovalo na cíl pomocí dvou parabolických kovů – zvukových zrcadel. Na vzdálenost 300 metrů mohlo usmrtit člověka a letadlu způsobit takové vibrace, že se rozlomilo. Problémem však bylo dopravit zařízení do potřebné blízkosti letadel spojenců a mimoto se ultrazvuk dá těžko směrovat. Při jednom z testů mířili do oblak, ale zasáhli vedle se pasoucí krávy. Dnes najdeme ve výzbroji speciálních jednotek také akustické generátory, které vydávají zvuk o síle stovek decibelů a zraňují lidi, ale rovněž by je nevypařily. Anglický název pro tuto zbraň je Long Range Acoustic Device, použili ji například Britové ve válce s Argentinou v roce 1982 a nejčerstvěji se objevila před čtyřmi lety v boji se somálskými piráty.

Nechybí ani verze o geofyzikálních zbraních. Rusům se údajně podařilo na daném místě vytvořit umělý van Alle-

nův pás, a vyrušení magnetosféry působilo jako elektromagnetická vlna, která dokonala dílo zkázy. I v tom může být racionální jádro, vždyť Američané vyvinuli elektromagnetický systém HAARP (High-frequency Auroral Research Program, vysokofrekvenční aktivní polární výzkumný program, oficiálně zaměřený na ionosféru s cílem zlepšení komunikačních systémů v civilní i vojenské oblasti) a není důvodů pochybovat, že ho měli i Rusové.

Van Allenovy radiační pásy jsou oblasti kolem planety, které zachycují v magnetickém poli částice slunečního větru (energetické ionty a elektrony). Nazývají se podle objevitele vnitřního pásu profesora Jamese van Allena, který je objevil na základě měření první americké družice Explorer 1, zatímco objevitelem vnějšího pásu se stal sovětský vědec Sergej Věrnov, jenž využil údaje sovětské sondy Luna 1. Jestliže magnetické pole Země sluneční záření značně odchyluje, van Allenovy pásy v důsledku poměrně složitých jevů mohou část slunečního větru propustit atmosférou. Důkazem toho je polární záře. Vzniká poblíž pólů, kde je magnetosféra oslabena. Co kdyby se však magnetosféru podařilo oslabit či vůbec zrušit na jiném místě, a vytvořit tak umělý van Allenův pás? Pak by sluneční záření mohlo ničit.

Lukáš Visingr, který se zabývá problematikou zneužití vědy pro vojenské účely, ve svém článku *Co se stalo roku 1969 na Sibiři* píše o tom, že ještě jako student VUT Brno požádal tehdejšího vyučujícího docenta Karla Liedermanna z Ústavu fyziky na Fakultě elektrotechniky a komunikačních technologií, aby se tímto problémem zabývali hlouběji. „Relativně podrobně jsme celou událost zkoumali po fyzikální stránce, ale nepodařilo se nám najít uspokojivé vysvětlení. Zdánlivě nejjednodušší příčina, totiž elektrický proud vytvářený oněmi protony ve slunečním větru, by možná dokázal někomu ublížit, ale v žádném případě by ani zdaleka nestačil na odpaření čehokoli. Zvažovali jsme také kinetickou energii těchto protonů, ale i ta je příliš nepatrná. Rovněž jsme rozebírali

působení ultrafialového záření a gama paprsků, které by snad mohlo způsobit rakovinu nebo nemoc z ozáření, ale to by se projevilo až za poměrně dlouhou dobu.“

JAKÁ JE TEDY SKUTEČNOST?

Události na řece Ussuri zůstávaly záhadou. Teprve čtyřicáté výročí konfliktu bylo důvodem, proč se nejvyšší ruská místa rozhodla celý incident odtajnit. Probíhaly masové akce na počest 58 padlých sovětských vojáků, odhalovaly se pamětní desky a památníky, v tisku, zejména regionálním, se objevila očitá svědectví. Zvláště cenná jsou vyprávění vyšších sovětských důstojníků, kteří byli u zdroje informací. Jen čínské úřady zatím o incidentu mlčí, dokonce dosud není znám ani přesný počet obětí na čínské straně.

Sověti tehdy, na jaře 1969, skutečně použili tajnou zbraň a poprvé ji vyzkoušeli právě v tomto konfliktu. Sice zvítězili, ale na základě politických jednání zůstal ostrov Damanškij, o nějž především šlo, čínským. Osmapadesát sovětských a údajně až šest tisíc čínských vojáků padlo zbytečně.

Teď je hranice, dlouhá 4380 km (v době konfliktu měřila 6400 km včetně hranice s Kazachstánem), přesně vytyčena dohodou, podepsanou v roce 2004 a ratifikovanou o rok později. Právě od tohoto období se začala objevovat první díla vojenských historiků a odborníků věnovaná události, až se celá záležitost dostala na denní světlo v březnu 2009.

Za léta mého působení v SSSR a v oblasti mezinárodní politiky jsem však už natolik obezřetný, abych tvrdil, že známe vše. Ale přece jen nová pravda je tak výmluvná a okolnosti použití nové zbraně, jak o tom vyprávějí někdejší plukovníci a podplukovníci, natolik přesvědčivé i překvapivé, že je možné shrnout existující poznatky a podrobně popsat celý ozbrojený konflikt mezi Čínskou lidovou republikou a Sovětským svazem, který vyvrcholil v březnu 1969.

Mapa z roku 1969 ukazuje, kde všude se odehrávaly sovětsko-čínské pohraniční konflikty – alespoň ty, které stojí za zmínku. Jak je vidět, týkaly se prakticky celé délky společných hranic

Tragicky proslulý ostrov

Potyček pohraničnicků na hranicích mezi oběma mocnostmi byly desítky, ba stovky. Některé vznikaly náhodně, jiné na základě letitých sporů o to, kudy vlastně probíhá hraniční čára. Příčinou dalších byly historicky zdůvodňované nároky Číny na rozsáhlá území sovětského Dálného východu o rozloze více než milionu kilometrů čtverečních. Konečně část z nich vznikala a zanikala podle politické potřeby, dané mezinárodní i vnitropolitickou situací, ve snaze obrátit pozornost domácích obyvatel či mezinárodní veřejnosti od skutečných reálných problémů k věčnému evergreenu, jimž jsou vždy diskuze o hraničních liniích.

Řeka Ussuri, čínsky Wu-su-li řiang, pramení v pohoří Sichote Aliň v Přímořském kraji a poté tvoří státní hranici mezi Ruskem (Přímořský a Chabarovský kraj) a ČLR (Chej-lung-řiang). Je dlouhá 897 km. Plocha povodí měří 193 600 km². Po většinu toku je rovinnou řekou, jen na středním toku se k jejímu korytu přibližují výběžky hor a v těchto místech jsou břehy skalnaté a prudké. Na mnoha místech jejího toku se vyskytují zátočiny, říční ramena a v korytě se nachází mnoho ostrovů. V Chabarovsku se vlévá zprava do ramene Amuru. Největší levý přítok se nazývá Sungača, pravé jsou Arseňjevka, Bikin, Velká Ussurka. Nejvyšších vodních stavů Ussuri dosahuje od konce března do srpna (v dolním toku až 10 000 kubíků za vteřinu), a ty jsou způsobené nejprve jarním táním sněhu a dešti a posléze dešťovými povodněmi, které dosahují až katastrofálních rozměrů. Zamrzá v listopadu a pod ledem je